

Anna Zamkowska

Szkoła siecią wsparcia i elementem sieci wsparcia

Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych 22/1,
57-66

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Zamkowska

Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny w Radomiu
Wydział Filologiczno-Pedagogiczny
ul. Malczewskiego 22, 26-600 Radom
e-mail: a.zamkowska@uthrad.pl

Szkoła siecią wsparcia i elementem sieci wsparcia

Abstrakt

Wsparcie edukacyjne udzielane uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole ogólnodostępnej realizowane jest poprzez współpracę podejmowaną przez różnych partnerów, członków sieci wsparcia. Celem artykułu jest prezentacja możliwych form wsparcia dostępnych w ramach sieci na poziomie międzyinstytucjonalnym, ogólnoszkolnym i klasy szkolnej oraz wybranych uwarunkowań ich efektywności.

Słowa kluczowe: sieć wsparcia edukacyjnego, szkoła, specjalne potrzeby edukacyjne.

School as a support network and an element of support network

Abstract

Educational support given to pupils with special educational needs in a mainstream school is realized through cooperation undertaken by the different partners, members of the support network. The aim of the paper is to present possible forms of support (available within the network at the institutional level, of the whole school and classroom) as well as some selected determinants of their effectiveness.

Keywords: a network of educational support, school, special educational needs.

Wstęp

Pojęcie wsparcia, choć wyrosłe na gruncie psychologii społecznej, zostało aplikowane do praktyki i teorii pedagogiki specjalnej zarówno w kontekście wsparcia społecznego (m.in. Kirenko, 2002), jak i pedagogicznego (Wyczesany, 2004; Zamkowska, 2009). Dla potrzeb niniejszego artykułu ograniczę się do analizy sieci wsparcia pedagogicznego ucznia i jego rodziny oferowanego w warunkach szkoły inkluzywnej. Otto Speck (2005, s. 413) uznaje pojęcie wspierania pedagogicznego w zakresie potrzeb specjalnych za otwarte i obejmujące swym zakresem sferę instytucjonalną. W sensie pedagogicznym wsparcie to zmierza „do zabezpieczenia prawa dziecka z trudnościami w nauce do odpowiedniego wspierania środkami pedagogiki specjalnej bez względu na rodzaj szkoły, do której dziecko uczęszcza”. Anna Zamkowska (2009) zaproponowała model kompleksowego, dostępnego dla ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim w różnych formach kształcenia, wsparcia edukacyjnego, oparty na podejściu ekologicznym.

Sieć wsparcia edukacyjnego oferowanego uczniowi i jego rodzinie w szkole inkluzywnej warta jest analizy ze względu na zmianę podejścia do źródeł i form udzielania pomocy. W podejściu tradycyjnym indywidualnej pomocy udzielały uczniom na terenie szkoły głównie pojedyncze osoby (nauczyciel, pedagog specjalny) lub też korzystano z pomocy „zewnętrznych” ekspertów. Jednakże w latach 90. kluczowym terminem określającym model wsparcia edukacyjnego stało się pojęcie współpracy (Lunt i in., 1994). Nowe podejście oznacza w praktyce zachętę do tworzenia sieci wsparcia edukacyjnego poprzez instytucje podejmujące współpracę na różnych poziomach: międzyinstytucjonalnym (egzosystemu), ogólnoszkolnym (mezosystemu) i klasy szkolnej (mikrosystemu). Na poziomie egzosystemu zachęca się okoliczne szkoły oraz instytucje je wspierające, aby tworzyły sieci wsparcia w celu dzielenia się środkami, wspólnego rozwiązywania problemów i rozwijania zasobu kompetencji, z których korzystać mogą wszyscy nauczyciele i uczniowie tych szkół. Na poziomie mezosystemu (szkoły) tworzona jest polityka dotycząca kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, powoływany jest zespół i/lub koordynator ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Na poziomie mikrosystemu (klasy) wsparcie udzielane jest przez nauczyciela klasy i współpracujących z nim specjalistów pracujących z uczniami w klasie lub poza nią. W niniejszym artykule dokonana zostanie analiza sieci wsparcia ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i jego rodziny, dostępna w ramach wspomnianych trzech systemów.

Szkoła siecią wsparcia

Filozofia edukacji inkluzywnej zakłada, że szkoła, by zaspokoić potrzeby edukacyjne wszystkich uczniów, w tym tych z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego, powinna rozwinąć własną politykę edukacyjną dotyczącą tej kwestii.

Oczekuje się od szkoły, by rozwinęła i korzystała najpierw ze swoich wewnętrznych zasobów, zanim sięgnie po pomoc z zewnątrz. Koniecznym warunkiem jest tworzenie w szkole sieci wsparcia. Na zasoby osobowe szkoły składają się głównie nauczyciele i specjaliści zatrudnieni w szkole, którzy współpracując w ramach zespołu, mają stworzyć sieć wsparcia ucznia i jego rodziny.

Skład i liczebność zespołu mogą być zróżnicowane. Najczęściej liczebność waha się od dwóch do sześciu specjalistów z różnych dziedzin oraz rodziców/opiekunów prawnych ucznia. W składzie zespołu można wyróżnić członków podstawowych i wspierających. Członkowie podstawowi są bezpośrednio zaangażowani w dokonywanie diagnozy, opracowywanie, realizację i ewaluację indywidualnych programów edukacyjnych uczniów. To oni podejmują kluczowe decyzje dotyczące form wspierania ucznia, są stałymi uczestnikami prac i spotkań zespołu. Do członków podstawowych zalicza się zazwyczaj nauczyciela, wychowawcę, pedagoga specjalnego i innych specjalistów, a także rodziców/prawnych opiekunów ucznia i samego ucznia.

Członkowie wspierający nie są zaangażowani w codzienną pracę z uczniem. Uczestniczą w pracach zespołu na zaproszenie, jeśli zajdzie potrzeba ich udziału w diagnozie, pomocy w opracowaniu lub ewaluacji indywidualnego planu pracy z uczniem. Wspierającymi członkami mogą być np. psycholog, pracownik socjalny, lekarz czy rehabilitant. Podstawowi i wspierający członkowie zespołu dzielą wspólnie kluczowe role zespołu, takie jak np. ustalanie priorytetów i planu działań, rozwiązywanie problemów, dzielenie się wiedzą ze swojej dyscypliny pomocną w pracy z uczniem, wspieranie członków zespołu i rozwijanie swoich kompetencji w zakresie pracy z uczniami z niepełnosprawnością i ich rodzinami (Rainforth i in., 1992 za: McCormick i in., 1997, s. 166–167).

Członkowie efektywnie działających grup wspierających zdobywają wiedzę i umiejętności przydatne do współpracy w zespole. Zdaniem Serge'a Ebersolda (2003), tworzenie dobrze współpracującego zespołu wymaga uwzględnienia cech różnicujących jego członków. Dotyczą one takich kwestii, jak nierówny status członków czy różne spojrzenie na problemy dziecka, cele pracy terapeutycznej, odgrywane role. Pomimo zakładanego równorzędnego udziału w pracach zespołu pozycja różnych jego członków nie jest formalnie równorzędna. Partnerzy nie zawsze posiadają te same oczekiwania i pogląd na opis swej roli, inna jest też ich kultura zawodowa (np. inna jest kultura zawodowa lekarza i pracownika socjalnego czy nauczyciela). Członkowie zespołu mogą mieć też różne oczekiwania w kwestii realizowanych przez innych zadań. Na przykład rodzice mogą oczekiwać od nauczyciela głównie podejmowania działań włączających ich dziecko do środowiska społecznego, a nauczyciel może dążyć do osiągnięcia przez ucznia celów edukacyjnych i usunięcia u niego zachowań zakłócających przebieg lekcji. Ebersold (2003) sugeruje zatem, by poświęcić czas na uzgodnienie wzajemnych oczekiwań, opis ról i zasad wzajemnej współpracy pomiędzy nauczycielami, specjalistami i rodzicami.

Jego zdaniem rodzice nie powinni być traktowani jako „klienci” usług edukacyjnych, ale jako współtwórcy procesu kształcenia i socjalizacji dziecka.

W myśl polskich uregulowań prawnych (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1490; Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1487) dyrektor powołuje w szkole zespół ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej, złożony z nauczycieli i specjalistów oraz osobę koordynującą pracę zespołu. W posiedzeniach zespołu mogą uczestniczyć też rodzice/opiekunowie prawni ucznia, zaproszony pracownik poradni psychologiczno-pedagogicznej i osoba wskazana przez rodzica (w szczególności: lekarz, psycholog, pedagog, logopeda lub inny specjalista). Ze względu na główny cel zespołu, a mianowicie zaspokojenie specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów, główną rolę w pracy zespołu powinien odgrywać pedagog specjalny, który posiada kwalifikacje odpowiednie do rodzaju niepełnosprawności ucznia. Inni specjaliści, wymienieni w przepisach dotyczących pomocy psychologiczno-pedagogicznej, którzy mogą być zatrudnieni w szkole ogólnodostępnej, to pedagog i psycholog szkolny, logopeda oraz terapeuta pedagogiczny. Ich rola, ze względu na specyfikę trudności ucznia, powinna być jedynie wspierająco-doradcza. W szkołach ogólnodostępnych można zatrudniać dodatkowo nauczycieli posiadających kwalifikacje w zakresie pedagogiki specjalnej w celu współorganizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych, jedynie za zgodą organu prowadzącego, stąd funkcję koordynatora, jako dodatkową, pełni najczęściej pedagog szkolny.

Zadania zespołu ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej wymagają specjalistycznej wiedzy z różnych dyscyplin. Należy do nich dokonanie wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, w tym jego potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych, oraz opracowanie na tej podstawie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego. Ich zadaniem jest też realizacja zintegrowanych działań o charakterze rewalidacyjnym oraz ewaluacja efektywności przyjętego planu. Brak obligatoryjnej obecności pedagoga specjalnego może poważnie utrudnić realizację wymogu wielospecjalistycznej diagnozy i realizacji działań rewalidacyjnych, stanowiących główne zadania zespołu.

Nauczyciel współorganizujący kształcenie uczniów niepełnosprawnych może realizować przypisane mu zadania w ramach różnych modeli: jako specjalista prowadzący indywidualne zajęcia z uczeniem poza klasą (zajęcia rewalidacyjne), jako nauczyciel wspólnie prowadzący lekcję z nauczycielem klasy lub jako jeden z członków zespołu ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

W polskiej literaturze przedmiotu (m.in. Zamkowska, 2009) głównie zwraca się uwagę na zadania nauczyciela wspomagającego w zakresie jego współpracy z nauczycielem wychowawcą i innymi nauczycielami. Są to zarówno zadania o charakterze edukacyjnym, jak i wychowawczym. Do jego zadań należy współpraca z nauczycielami w prowadzeniu zajęć edukacyjnych, prowadzenie z innymi nauczycielami i specjalistami pracy wychowawczej, udzielanie im pomocy w doborze form i metod pracy z uczniami niepełnosprawnymi oraz wspólna realizacja zintegrowanych zajęć

określonych w programie. Praca pedagoga specjalnego w szkole ogólnodostępnej wymaga zatem od niego nie tylko pracy z uczniem z niepełnosprawnością, ale także podejmowania działań we współpracy z innymi nauczycielami i specjalistami oraz rodzicami uczniów. Do podjęcia tej współpracy pedagog specjalny powinien być odpowiednio przygotowany w zakresie umiejętności merytorycznych, interpersonalnych i komunikacyjnych, wymaganych do pracy w zespole.

Przepisy znowelizowanej ustawy o systemie oświaty (Dz.U. 2014, poz. 642) wprowadzają też możliwość zatrudnienia w szkole asystenta nauczyciela. O to stanowisko może się ubiegać osoba niebędąca nauczycielem, ale mająca wykształcenie co najmniej na poziomie wymaganym do zajmowania stanowiska nauczyciela w szkole podstawowej oraz przygotowanie pedagogiczne. Zakres obowiązków asystenta nauczyciela oraz ich rozkład są ustalane przez dyrektora szkoły. Ustawa przewiduje jednak, że asystent będzie realizował działania wspierające nauczycieli prowadzących zajęcia w klasach I–III lub zajmujących się opieką świetlicową. Nie może natomiast realizować zadań przewidzianych dla zatrudnianych dodatkowo nauczycieli posiadających kwalifikacje w zakresie pedagogiki specjalnej w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego oraz kształcenia uczniów niepełnosprawnych. Jego zadania będą wykonywane wyłącznie pod kierunkiem nauczyciela prowadzącego zajęcia. Praca asystenta będzie więc polegać w głównej mierze na pomaganiu nauczycielowi, co ze względu na jego pomocowy charakter pasuje asystenta w sieci wsparcia.

Rodzice dziecka z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego są ważnymi partnerami w sieci wsparcia ucznia, jak i biorcami wsparcia udzielanego przez nauczycieli i specjalistów. Z jednej strony pełnią funkcje dawcy wsparcia, partnera w zespole diagnozującym potrzeby rozwojowe i możliwości psychofizyczne dziecka oraz projektującym plan jego edukacji. Z drugiej strony nauczyciele i specjaliści podejmują działania wspierające rodziców ucznia, polegające np. na udzielaniu mu porad i instrukcji dotyczących pracy z uczniem w domu, zapraszaniu do udziału w grupach wsparcia dla rodziców, w warsztatach dla rodziców, zajęciach otwartych czy umożliwieniu rozmów z psychologiem. Rola rodziców, jako uczestników sieci wsparcia edukacyjnego ucznia, jest zatem znacząca (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1487).

Szkoła elementem międzyinstytucjonalnej sieci wsparcia

Szkoła kształcąca uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego może stanowić jeden z elementów międzyinstytucjonalnej sieci wsparcia. Wymóg ścisłej współpracy wynika z organizacyjnej podległości wobec organu prowadzącego szkołę, który zobowiązany jest do finansowania: „prac związanych z dostosowaniem szkoły (np. zbudowania podjazdu dla wózka inwalidzkiego, przebudowy łazienki), dodatkowych zajęć dla uczniów, szkoleń dla nauczycieli, dodatkowego

zatrudnienia specjalistów, zakupu pomocy dydaktycznych czy innych działań wynikających z potrzeb szkoły” (Leśniewska i in., 2011, s. 34).

Ze względu na złożoność problemów rodzin posiadających dziecko niepełnosprawne (GUS, 2014) w sieć wsparcia dziecka z niepełnosprawnością i jego rodziny włączone są instytucje resortu polityki społecznej (centra pomocy rodzinie, ośrodki pomocy społecznej, świetlice socjoterapeutyczne), które udzielają wsparcia w zakresie: pomocy specjalistycznej dla rodziców (terapia, pomoc prawna), pomocy materialnej dla rodziny, uczęszczania dziecka na zajęcia do świetlicy socjoterapeutycznej, zorganizowania wypoczynku dla dzieci z ubogich rodzin czy pomocy kuratorów sądowych w pracy z rodzinami (Leśniewska i in., 2011, s. 35).

Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkołach (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1487) szkoła, realizując założenia w nim zawarte, powinna określić zakres swej współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, w tym z poradniami specjalistycznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli, organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży. Zakres współdziałania z tymi instytucjami powinien być określony w indywidualnych programach edukacyjno-terapeutycznych opracowanych dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego.

W zapisach rozporządzenia MEN z 1.02.2013 r. (Dz.U. 2013, poz. 199) rola poradni psychologiczno-pedagogicznej określona jest w postaci szerokiego spektrum zadań, w tym wspierania szkół i nauczycieli w zakresie udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz opracowywania i realizacji indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych. Poradnie psychologiczno-pedagogiczne zostały ponadto zobowiązane do współpracy z przedszkolami, szkołami i placówkami w zakresie określenia niezbędnych dla niego do nauki warunków, sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych. Wielość zadań zobowiązuje do ścisłej i systematycznej współpracy. Przykładowy zakres zadań wspierających podejmowanych przez poradnie, w tym specjalistyczne, można określić w następujący sposób:

- dokonywanie specjalistycznej diagnozy;
- udział w Zespołach działających w placówkach oświatowych, pomoc w opracowywaniu indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych; terapia dziecka i rodziny;
- konsultacje dla nauczycieli (pomoc w zrozumieniu i odniesieniu się do wymagań wynikających z podstawy programowej treści orzeczeń i opinii), koordynatorów, nauczycieli prowadzących różne formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej, rodziców;
- superwizje i szkolenia dla specjalistów pracujących z dzieckiem i doświadczających w tej pracy trudności; warsztaty i grupy wsparcia dla rodziców (Dz.U. 2013, poz. 199; Leśniewska i in., 2011).

Kolejnym elementem sieci wsparcia szkoły są placówki doskonalenia nauczycieli. Do obowiązkowych zadań publicznych placówek doskonalenia, prowadzonych przez samorząd województwa, powiat lub gminę, należy organizowanie i prowadzenie doskonalenia zawodowego nauczycieli m.in. w zakresie diagnozowania potrzeb uczniów i indywidualizacji procesu nauczania i wychowania (Dz.U. 2012, poz. 1196). Placówki te oferują także usługi w zakresie doradztwa metodycznego i konsultacji (Dz.U. 2009, nr 200, poz. 1537).

Do zadań nauczyciela – doradcy metodycznego należy w szczególności wspomaganie nauczycieli oraz rad pedagogicznych w: planowaniu, organizowaniu i badaniu efektów procesu dydaktyczno-wychowawczego; doborze i adaptacji lub tworzeniu programów nauczania i materiałów dydaktycznych oraz rozwijaniu umiejętności metodycznych i podejmowaniu działań innowacyjnych. Nauczyciel – doradca metodyczny realizuje powyższe zadania poprzez: udzielanie indywidualnych konsultacji, prowadzenie zajęć edukacyjnych, zajęć otwartych i zajęć warsztatowych oraz organizowanie innych form doskonalenia wspomagających pracę dydaktyczno-wychowawczą nauczycieli. Stosownie do potrzeb planuje on zadania we współpracy z placówkami doskonalenia nauczycieli (Dz.U. 2009, nr 200, poz. 1537). Obszarem ich działań wymagających szczególnej uwagi powinno być przygotowanie nauczycieli do pracy ze zróżnicowaną grupą uczniów, ale także przygotowanie nauczycieli i specjalistów do podejmowania współpracy na różnych poziomach systemu. Konieczne jest także przygotowanie zespołu do podejmowania wielospecjalistycznej diagnozy oraz opracowywania i ewaluacji indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych, a także przygotowania pedagoga do pełnienia funkcji koordynatora tego zespołu. Z analizy ofert wynika, że szkolenia takie są oferowane szkołom i zainteresowanym nauczycielom.

Kolejnym elementem sieci wsparcia są organizacje pozarządowe. Współpraca szkoły z NGO-sami może być realizowana w dwojaki sposób. Organizacje pozarządowe mogą działać poza terenem szkoły lub też być powoływane przez jej pracowników. Organizacje pozarządowe mogą także powoływać do istnienia placówki niepubliczne, w których kształcą się uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Współpraca szkoły z organizacjami pozarządowymi dotyczy najczęściej następujących obszarów: pozyskiwania funduszy na pomoc materialną i nagrody dla uczniów, udziału w akcjach charytatywnych, organizacji wolontariatu, propagowania wspólnej integracji dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością z uczniami sprawnymi, pracy na rzecz środowiska, wychowania uczniów w duchu patriotyzmu, udziału w życiu społecznym, organizacji czasu wolnego (Leśniewska i in., 2011, s. 63). Mając na uwadze wszechstronny i harmonijny rozwój uczniów z niepełnosprawnością w różnych sferach życia, współpraca z organizacjami pozarządowymi może stanowić cenne źródło wsparcia materialnego i instrumentalnego. Przykładem może być stowarzyszenie „Nowe perspektywy”, założone przez nauczycieli

szkoły ogólnodostępnej PSP nr 17 w Radomiu, którego celem jest m.in. wspieranie rodzin posiadających dziecko niepełnosprawne. Stowarzyszenie prowadzi m.in. „Szkołę dla rodzin”, udziela pomocy w zakresie opieki nad dzieckiem, oferuje poradnictwo rodzinne, organizuje kreatywne formy spędzania czasu wolnego kształtujące relacje wewnątrzrodzinne.

Szkoła ogólnodostępna może też korzystać ze wsparcia udzielanego w ramach współpracy z innymi szkołami, w tym ze szkołami ogólnodostępnymi, szkołami integracyjnymi lub ogólnodostępnymi z oddziałami integracyjnymi, lub też ze szkołami specjalnymi i specjalnymi ośrodkami szkolno-wychowawczymi. Chass Gains i Christopher J. Smith (1994) opracowali mikromodel prezentujący siedem sposobów realizacji tej współpracy, do których zaliczyli:

1. korzystanie ze wspólnego funduszu (wspólne finansowanie);
2. model wymiany informacji w ramach grup zadaniowych funkcjonujących w kilku szkołach;
3. model dzielenia się kompetencjami przez nauczycieli z różnych szkół;
4. udzielanie pomocy przez specjalistę w różnych szkołach;
5. model „karuzeli” – specjalista (np. pedagog specjalny) wspiera różne szkoły zgodnie z ustalonym z grafikiem;
6. model „magnesu” – uczniowie przemieszczają się do specjalistycznego ośrodka, gdzie otrzymują specjalistyczną pomoc;
7. model „karawanu” – nauczyciel specjalista zatrudniony jest w kilku miejscach, do których przemiesza się wyposażony w bazę specjalistycznych pomocy dydaktycznych.

Ustalanie zasad wzajemnej współpracy pomiędzy szkołami może przysparzać pewnych problemów, wynikających z nierównomiernego udziału środków (czasu, funduszy) i rozkładu korzyści. Formalnie brak jest też czasu wyznaczonego na podejmowanie i organizowanie wspólnych działań oraz środków przeznaczonych na ten cel. Jednakże wypracowanie strategii współpracy pozwala na osiągnięcie wymiernych korzyści w postaci: możliwości dzielenia się doświadczeniami i informacjami, ułatwienia kontaktów pomiędzy różnymi formami kształcenia, tworzenia wspólnej polityki, powiększania zasobu kompetencji i środków oraz ekonomiczność wydatków na zakup potrzebnego wyposażenia (Gains, 1996, s. 116).

Z badań Zamkowskiej (2009) wynika, że największą aktywność w zakresie współpracy ze szkołą ogólnodostępną można zaobserwować w relacji szkoła specjalna – szkoła ogólnodostępna. W ramach tej współpracy wspólnie podejmowane były następujące działania: okazjonalne wspólne korzystanie z bazy lokalowej, organizowanie imprez dla uczniów, a także udzielanie pomocy uczniom z niepełnosprawnością przez sprawnych kolegów. Natomiast wymiana specjalistów ze szkołą ogólnodostępną była realizowana zarówno przez szkołę specjalną, jak i szkołę z oddziałami integracyjnymi. Wydaje się jednak, że częstotliwość i zakres tej współpracy są nadal obszarem nie w pełni wykorzystanym.

Zakończenie i wnioski

Na podstawie zaprezentowanego w treści artykułu przeglądu potencjalnej sieci wsparcia ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole inkluzyjnej można wysnuć szereg pozytywnych wniosków i zaleceń. Po pierwsze, sieć wsparcia realizowanego na terenie szkoły i poprzez jej kontakty z instytucjami zewnętrznymi sukcesywnie rozszerza się i staje się nie tyle inicjatywą nieformalną, co wymogiem czy zaleceniem uregulowanym przez prawo oświatowe.

Po drugie, sieć wsparcia może być dostępna w ramach różnych systemów: egzosystemu (współpraca z instytucjami zewnętrznymi w pracy zespołu i realizacji indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego); mezosystemu (zespół ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej) i mikrosystemu (współpraca nauczyciela ze specjalistami prowadzącymi zajęcia specjalistyczne z uczniem; pomoc asystenta).

Po trzecie, chociaż potencjalna oferta sieci wsparcia na terenie szkoły jest szeroka, praktyczna jej realizacja jest w dużym stopniu uzależniona od możliwości finansowych organu prowadzącego i (co z tego wynika) kadrowych szkoły (najczęściej kadre specjalistów stanowi pedagog i logopeda, w niektórych szkołach psycholog). W niewielu szkołach ogólnodostępnych zatrudnia się na etacie pedagogów specjalnych.

Po czwarte, współpraca wymaga dobrego przygotowania merytorycznego i metodycznego, w tym określenia wspólnych zasad dobrej współpracy, ram czasowych i organizacyjnych. Jest pracochłonna i czasochłonna, ale dobrze zorganizowana przynosi efekt w postaci wielospecjalistycznego podejścia do zaspokojenia potrzeb ucznia. Nauczyciele i specjaliści powinni być wyposażeni w kompetencje do pracy zespołowej, podejmowania współpracy. Wymóg ten dotyczy zarówno doskonalenia wewnątrzszkolnego, jak i oferowanego przez placówki kształcenia i doskonalenia nauczycieli.

Bibliografia

- Ebersold S. (2003), *Inclusion and mainstream education: an equal cooperation system*, "European Journal of Special Needs Education", No. 18(1).
- Gains Ch. (1996), *Collaborative Networks: Clustering Local Schools to Meet Special Educational Needs*, "REACH Journal of Special Needs Education in Ireland", No. 9(2).
- Gains Ch., Smith C. J. (1996), *Cluster models*, "Support for Learning", No. 9(2).
- GUS (2014), *Ubóstwo ekonomiczne w Polsce w 2014 r.*
- Kirenko J. (2002), *Wsparcie społeczne osób z niepełnosprawnością*, Wyższa Szkoła Umiejętności Pedagogicznych i Zarządzania, Ryki.
- Leśniewska K., Puchała E., Zaremba L. (2011), *Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży. Praca zespołu nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem w przedszkolach, szkołach i placówkach*, MEN, Warszawa.

- Lunt I. i in. (1994), *Collaborating to meet special educational needs: effective clusters?*, "Support for Learning", No. 9(2).
- McCormick L., Loeb D.F., Schiefelbusch R.L. (1997), *Supporting children with communication difficulties in inclusive settings: School-based language intervention*, Allyn&Bacon, Boston.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U z 2010 r., nr 228, poz. 1487.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych, Dz.U. z 2010 r., nr 228, poz. 1490.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych, Dz.U. z 2013 r., poz. 199.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli, Dz.U. z 2009 r., nr 200 poz. 1537.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 października 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli, Dz.U. z 2012 r., poz. 1196.
- Speck O. (2005), *Niepełnosprawni w społeczeństwie. Podstawy ortopedagogiki*, tłum.W. Zeidler, A. Skrzypek, D. Gącza, D. Szarkowicz, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Stowarzyszenie „Nowe perspektywy”, <http://www.noweperspektywy.radom.pl/jak-dzialamy>, [data dostępu: 12.09.2015].
- Ustawa z 24 kwietnia 2014 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty, Dz.U. z 2014 r., poz. 642.
- Wyczesany J. (2004), *Postawy nauczycieli wobec kształcenia integracyjnego a wsparcie pedagogiczne*, [w:] Z. Pałak, Z. Bartkowicz (red.), *Wsparcie społeczne w rehabilitacji i resocjalizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Zamkowska A. (2009), *Wsparcie edukacyjne uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim w różnych formach kształcenia na I etapie edukacji*, Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, Radom.